

Antepfıstığı Üretimi ve Pazarlaması

Yakup Erdal ERTÜRK¹, Mustafa Kenan GEÇER², Ersin GÜLSOY², Süleyman YALÇIN³

ÖZET: Dünya Antepfıstığı üretiminde İran ve ABD'nden sonra üçüncü sırada yer alan ülkemiz, son yıllarda Suriye ve Çin'in yakın takibinde bulunmaktadır. Ülkemizde 2013 verilerine göre 38.116 bin meyve veren ağaçtan 88.6 bin ton Antep fıstığı üretilmektedir. Birçok meyve türünde olduğu gibi ülkemiz, Antep fıstığının da gen merkezlerinden biridir. Ülkemizin 56 ilinde Antepfıstığı yetiştiriciliği yapılmasına rağmen, ekonomik olarak yetiştiricilik Gaziantep, Şanlıurfa, Siirt, Adıyaman ve Kahramanmaraş illerinde yapılmaktadır. Nitekim 2013 yılı verilerine göre Antep fıstığı toplu meyvelik alanlarının % 95.62'si ve meyve veren yaştaki ağaçların % 91.15'i bu illerde bulunurken, yine toplam üretimin % 82.44'ünü bu iller karşılamaktadır. Bu çalışmayla yıldan yıla değişimle beraber ülkemizden ihraç edilen tarım ürünleri arasındaki önemi koruyan bu ürün üretiminden, pazarlamasına kadar incelenerek ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antepfıstığı, üretim, pazarlama

Production and Marketing of Pistachio

ABSTRACT: Our country which is on third position at production of pistachio after Iran and USA recently has been close follow-up of Syria and China. According to 2013 data in our country from 38.116 thousand of fructiferous trees, 88.6 thousand tons of pistachio is produced. Like for a lot of fruit species, our country is also one of the origin centers for pistachio. Although pistachio production has been farmed in 56 provinces in our country, it has been economically performed in Gaziantep, Şanlıurfa, Siirt, Adıyaman ve Kahramanmaraş provinces. Thus, according to 2013 data while 95.62% of pistachio mass orchard areas and the trees at the age of fructiferous exist in these provinces, 82.44% of the total production is provided by these provinces. Whereas pistachio usually is consumed as appetizer, unshelled pistachio is used as ingredient in chocolate, ice cream and some kind of dessert foodstuffs. In this study together with changing year by year, saving its important position among exported agricultural products, pistachio, which has quite high competitive power at foreign markets, has been searched from production to consumption and made reviews.

Keywords: Marketing, pistachio, production

¹ İğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İğdır, Türkiye

² İğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, İğdır, Türkiye

³ Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum, Türkiye
Sorumlu yazar/Corresponding Author: Yakup Erdal ERTÜRK,erdal.erturk@igdir.edu.tr

GİRİŞ

Anadolu insanlık tarihinin toplayıcılık ve avcılık dönemini takiben başlayan Neolitik Çağda (MÖ 8.000-5.500) dünyanın diğer başka bölgelerinde yaşanan gelişmelerle paralel olarak ziraat yapmaya başlanılan en eski yerleşim alanlarından birisidir. Antep fıstığının (*Pistacia vera L.*) ilk olarak Etiler tarafından Güney Anadolu'da kültüre alındığını bilinmektedir. Etiler döneminde saraylarda önemli misafirlere ikram edilen bir ürün olmuş olması, Antep fıstığının kadim dönemden itibaren kültüre alındığını göstermektedir. Konu ile ilgili kaynaklarda, birinci yüzyılın başlarında en önemli doğal yetişme alanlarından biri olan Suriye'den İtalya'ya götürüldüğü bildirilmektedir. Oradan da İspanya ve Fransa gibi diğer Akdeniz ülkelerine de yayılarak yetiştirilmeye başlanmıştır (Aksoy ve ark. 2008; Yavuz 2011).

Antepfıstığı ABD'ye ilk defa 1880 yılında Amerikalı tüccarlar tarafından Ortadoğu'dan ithal edilmiştir. Ancak ilk Antepfıstığı üretimi Amerikalı bilim adamı William E. Whitehorse'un çabaları ile 1930'larda başlamıştır. Whitehorse'un 1929 yılında 6 ay kaldığı İran'dan getirdiği Antepfıstığı fidanlarının California çölündeki deneme bahçelerine dikimlerinin başarıyla gerçekleştirmesinden sonra 1950 yılında Amerika'da Antepfıstığı yetiştiriciliği gelişmeye başlamış, 60'lı 70'li yıllar boyunca ülkede tanınmıştır. Ancak 1976 yılından sonra ticari olarak üretilmeye başlanmıştır. 1906-1976 yılları arasında İran'dan ABD'ye ithalat yapılırken, İran'da gerçekleşen İslam devrimi sonrası bu ithalatın durması üzerine ABD üretimi önem kazanmaya başlamıştır. 1982 yılından itibaren ABD İran'dan sonra Antepfıstığı üretiminde dünyanın önemli üreticileri arasına girmeyi başarmıştır (Styczynski 1999; Külekçi ve Aksoy 2011; Zheng 2011;).

Antepfıstığının iki anavatanı olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi Kafkasya, İran ve Türkmenistan'ın yüksek kısımlarını içine alan Yakın Doğu gen merkezi, diğeri ise Hindistan'ın kuzeyi, Afganistan, Tacikistan ve Pakistan'ı içine alan Orta Asya gen merkezidir (Zohary 1952; Tunaliöglu ve Taşkaya 2003; Gezginç ve Duman 2004; Anonim 2010; Karabulut ve Çelik 2013). Antep fıstığının kültür formlarının gen merkezinin ise Anadolu, Kafkasya, İran, Suriye, Afganistan ve Filistin olduğu

bildirilmektedir (Gezginç ve Duman 2004). Türkiye, Antep fıstığının başlıca gen merkezlerinden biridir ve yakın doğu gen merkezinin içinde yer almaktadır (Satıl 2003). Ülkemiz, Antepfıstığı yetiştiriciliği açısından uygun ekolojik koşullara sahip olduğu için, en verimli ürün alınan ülkeler arasındadır (Kaşka 1995).

Antepfıstığı günümüzde 30-45 güney-kuzey paralelleri arasında ve genellikle kuzey yarım kürede, mikro klima olarak ifade edilebilen alanlarda; İran, Suriye ve Türkiye'yi de içeren Doğu Akdeniz ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Avustralya'nın sıcak ve kurak alanlarında yaygın olarak yetiştirilmektedir (Gezginç ve Duman 2004; Tilkat 2006; Tilkat ve ark. 2008).

Antepfıstığı kendine has bir lezzete sahip ve besin değeri bakımından oldukça zengin bir meyvedir. Çerez olarak tüketilmesinin yanı sıra tatlılarda ve yemeklerde de kullanılır. Antepfıstığı meyvesi besin içeriği açısından fındık, badem ve yerfıstığı gibi yağlı meyvelerle kıyaslandığında protein, karbonhidrat ve kalori değeri bakımından birinci, yağ oranı açısından ise fındıktan sonra ikinci sırada yer almaktadır. (Gezginç ve Duman 2004).

100 gram Antepfıstığı 594 kalori, 20.8 g protein, 51.6 g yağ ve 16.4 g karbonhidrat içermesine karşın hiç kolesterol içermemektedir. Ayrıca 100 gramında; 500 mg fosfor, 1020 mg potasyum, 136 mg kalsiyum, 158 mg magnezyum, 7.3 mg demir, 5.2 mg vitamin E, 7 mg vitamin C, 0.62 mg vitamin B1, 0.20 mg B2 ve 1.45 mg nikotinamid bulunmaktadır (Tunaliöglu ve Taşkaya 2003). Ayrıca Antep fıstığının bileşiminde ortalama % 5.6 Su, % 19.6 Protein, % 53.2 Yağ, % 19 Karbonhidrat, % 2.2 lif ve % 2.6 Kül vardır (Ferguson et al., 1998; Zheng 2011).

Antepfıstığı düşük doymuş yağ ve tekli doymamış yağ asitleri için iyi bir kaynaktır. Ülkemizde üretilen Antep fıstığının % 60-70'i tuzlu, kavrulmuş-kuruyemiş olarak ve % 30-40'ı tatlı ve pasta (dondurma ve baklava) sanayinde tüketilirken, ABD ve Avrupa'da ise % 90'ı çerez olarak tüketilmektedir (Gezginç ve Duman 2004). Antepfıstığı tozu tatlılarda kullanılırken, yeşil iç kabuğu ise inek, koyun ve kümes hayvanlarının beslemesinde kullanılmaktadır. Ayrıca Antepfıstığı yağı, yemeklerde, kozmetik ve ilaç sanayinde değerlendirilmektedir (Razavi 2010). Antep

fıstığının kandaki kolesterol düzeyini düşürerek, koroner kalp hastalığı riskini azalttığı, kan şekerinin yükselmesini önlediği ve insan vücuduna olumlu etkilerinin olduğu ifade edilmektedir (Tunalıoğlu ve Taşkaya 2003; Gezginç ve Duman 2004). Antep fıstığının günlük ortalama 57 gram tüketilmesi halinde yaşlılarda kan basıncını düşürücü etkiye sahip olduğu belirtilmiştir (Razavi 2010).

Antepfıstığı her bakımdan kanaatkâr bir bitkidir. Yani diğer kültür bitkilerinin ekonomik olarak yetişmediği kıraç, kayalık, taşlık, kireçli, meyilli arazilerde ve besin elementlerince fakir topraklarda da ekonomik anlamda yetiştiği için başka şekilde değerlendirilemeyen bu tip arazilerin tarıma açılmasına olanak sağlamaktadır (Anonim 2010; Bolu 2002). Güneydoğu Anadolu Bölgesinin bu özellikteki topraklara sahip olmasının yanı sıra Besni ve Siirt yöresinde Antepfıstığı anacı olarak kullanılan çok sayıda Melengiç (*P. terebinthus L.*) ve Buttum (*P. khinjuk*) ağaçlarının doğal olarak yetişmesi açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesi için büyük önem taşımaktadır (Bolu 2002).

Antep fıstığı, toprak istekleri bakımından çok seçici olmamasına karşın iklim istekleri yönünden seçicidir (Ak ve Direk 1993). Antepfıstığı ağaçları, yazları uzun, sıcak ve kurak, kışları nispeten soğuk olan çok özel iklim şartlarına sahip bölgelerde yetişir (Bolu 2002; Fil ve ark. 2012). Ancak, dikilen fidanın çabuk gelişmesi, erken meyveye yatması, bol ve düzenli ürün verilmesi için toprak şartlarının istenilen nitelikte olması ve bakım işlerinin iyi yapılması gerekir. Normal şartlar altında ağaçlar, 5 ila 8 yıl arasında meyve vermeye başlarken tam randıman 15-20 yıldan önce alınmaz.

Antepfıstığı periyodisite eğilimi olan bir meyve türüdür. Ayrıca fıstık ağaçları bir yıl meyve verdikten sonra ertesi yıl ya daha küçük meyve verirler ya da hiç vermezler (Gezginç ve Duman 2004; Yavuz 2011). Antepfıstığı üretiminde düzenli bir artış sağlayabilmek amacıyla Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na yürütülen projelerde öncelikle mevcut aşılabilir yabancı ağaçların değerlendirilmesine ağırlık verilmektedir. Yabancı ağaçlar aşılardan sonraki 4-5 yıl içerisinde ekonomik olarak verime geçerken, çöğürden kurulan bahçelerin ekonomik verime yatmaları için 12-15 yıl beklemek gerekmektedir.

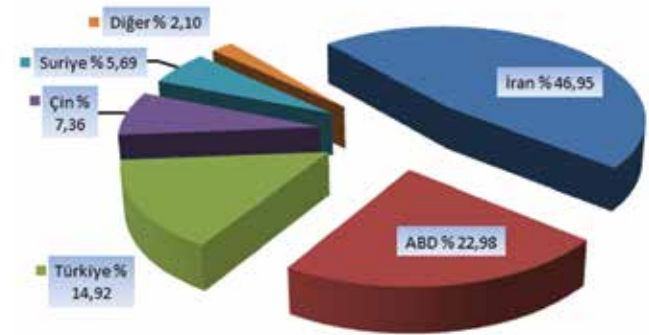
Diğer yandan antepfıstığı üretimini artırmak amacıyla periyodisite eğilimi daha az olan ve daha gösterişli meyvelere sahip olan Siirt çeşitleri üzerinde çalışmalar da sürdürülmektedir (Anonim 2011).

Bu çalışma ile Antep fıstığının dünya'da ve Türkiye'de üretimi, dış ticareti, pazarlanması ve tüketimi ile ilgili mevcut durumunun ikincil veriler kullanılarak incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

DÜNYADA ANTEPFISTIĞI

Dünyada Antepfıstığı Üretimi

2012 yılına ait FAO verilerine göre 5 ülke dünya Antepfıstığı üretiminin % 97.90'ını gerçekleştirmektedir. Bu ülkeler arasında İran 472 bin ton üretimle dünya üretiminin % 46.95'ini gerçekleştirerek açık ara liderliğini sürdürmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Dünya Antepfıstığı üretimi (Anonim 2014a)

Bu ülkelerden sırasıyla ABD dünya üretiminin 231 bin ton üretimle % 22.98'ini, Türkiye 150 bin ton üretimle % 14.92'sini, Çin 74 bin ton üretimle %7.36'sını ve Suriye 57.2 bin tonla % 5.69'unu karşılamaktadır. 10 yıllık veriler incelendiğinde ilk üç ülkeye ait rakamların benzerlik arz ettiği görülürken, Çin'in son iki yılda dördüncü en büyük üretici olma konumunu sağlamlaştırdığı, iç savaş şartlarının hâkim olduğu Suriye'de ise üretimin 50 bin tonlar civarında gerçekleştirildiği görülmektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. 2002-2012 yılları arasında başlıca ülkelerdeki Antepfıstığı üretim miktarları (Anonim 2014a)

Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Üretim	Ton										
İran	249 000	306 192	184 899	229 657	250 000	315 500	446 647	446 647	446 647	472 097	472 097
ABD	137 440	53 980	157 397	128 367	107 955	188 696	126 100	161 025	236 775	201 395	231 000
Türkiye	35 000	90 000	30 000	60 000	110 000	73 416	120 113	81 795	128 000	112 000	150 000
Çin	28 000	30 000	32 000	34 000	36 000	38 000	40 000	45 000	58 000	74.000	74 000
Suriye	52 840	47 600	21 200	44 642	73 183	52 066	52 600	61 484	57 471	55.610	57 195
Diğer	15 306	14 265	18 614	17 693	17 232	18 793	20 624	21 459	20 304	21.638	21 144
Dünya	517 586	542 037	444 110	514 359	594 370	686 471	806 084	817 410	947 197	936 740	1 005 436
	%										
İran	48 11	56 49	41 63	44 65	42 06	45 96	55 41	54 64	47 15	50 40	46 95
ABD	26 55	9 96	35 44	24 96	18 16	27 49	15 64	19 70	25 00	21 50	22 98
Türkiye	6 76	16 60	6 76	11 67	18 51	10 69	14 90	10 01	13 51	11 96	14 92
Çin	5 41	5 53	7 21	6 61	6 06	5 54	4 96	5 51	6 12	7 90	7 36
Suriye	10 21	8 78	4 77	8 68	12 31	7 58	6 53	7 52	6 07	5 94	5 69
Diğer	2 96	2 63	4 19	3 44	2 90	2 74	2 56	2 63	2 14	2 31	2 10
Dünya	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Çizelge 1’de görüldüğü gibi dünya Antepfıstığı üretiminde en önemli ülke İran’dır. İran Antepfıstığı Birliği’nin 2013 yılı üretim verilerine göre Antepfıstığı üretiminin yaklaşık olarak % 53.55’i, üretim alanları bakımından da % 61.15’inin yer aldığı Kerman eyaleti karşılamaktadır. Razavi Horasan eyaleti üretim alanlarının % 12.74’ünde toplam üretimin % 18.58’ini ve bunları üçüncü sırada takip eden Yezd eyaleti de üretim alanlarının % 8.92’sinde toplam üretimin % 9.84’ünü gerçekleştirmektedir (Anonim, 2014g). İran’da oldukça farklı Antepfıstığı çeşidi bulunmakla birlikte uluslararası ticarete konu olan dört önemli çeşit vardır.

Bunlar; üretim alanlarının % 40’ını oluşturan Fandoghi, % 20’sini oluşturan Kalleh-Ghouchi, % 15’ini oluşturan Akbari ve %12’sini oluşturan Ahmad-Aghaei çeşitleridir. Bununla birlikte Akbari ve Ahmad-Aghaei çeşitlerinin üretiminde son yıllarda artış gözlenmektedir (Yavuz 2011).

Antepfıstığı üretiminde İran’ı ABD izlemektedir. ABD’de Antepfıstığı yetiştiriciliğinin % 98’i ağırlıklı olarak Kaliforniya eyaletinde yapılmaktadır. Antepfıstığı üreten diğer eyaletler; Arizona, Nevada, New Mexico ve Teksas eyaletleridir (Zheng 2011).

ABD’de Kirman ve Peter tipi fıstıklar ağırlıklı olarak yetiştirilen çeşitler olup bu çeşitlere ilave olarak İbrahmim, Ohadi, Safidi, Şasti, ve Vahidi çeşitleri de vardır (Yavuz 2011).

Antepfıstığı üretim alanı ve miktarı açısından Çin de önemli bir ülkedir. Ancak Çin’de yetiştirilen Antepfıstığı farklı bir türden (*Pistacia chinensis*) gelmekte olup, bu türün meyveleri tüketime elverişli değildir. Ancak bu tür biyodizel yakıt üretimi için yetiştirilmektedir (Yavuz 2011).

Ayrıca Çin mutfağı ve kültüründe Antep fıstığının yer almadığı, kabuklu ve taze olarak tüketiminin tercih edildiği ve gıda sanayinde kullanılmadığı ifade edilmektedir (Anonim 2013).

2012 yılı itibariyle dünyada Antepfıstığı hasadı yapılan 494.255 ha alanın % 52.18’inin İran’da, % 14.57’sinin ABD’de, % 10.74’ünün Türkiye’de, % 9.33’nün Çin’de, % 8.12’sinin Suriye’de ve % 5.06’sının da diğer ülkelerde bulunduğu görülmektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2 incelendiğinde 2002 yılına göre İran’daki hasat edilen alanların azaldığı, buna karşın ABD, Türkiye, Çin ve Suriye’de ciddi alan artışlarının olduğu görülmektedir.

Çizelge 2. 2002-2012 yılları arası dünya Antepfıstığı üretim alanları (Anonim 2014a)

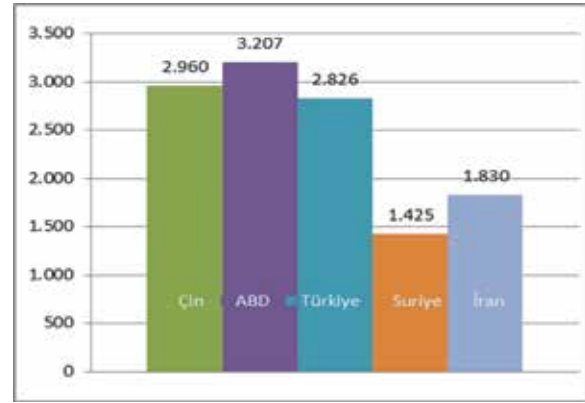
Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ha											
İran	295.000	298.939	431.418	440.025	444.000	450.000	251.467	251.467	251.467	257.925	257.925
ABD	33.590	35.610	37.636	42.492	44.515	46.539	47.753	50.990	55.442	61.917	72.020
Türkiye	37.428	37.570	37.572	40.000	40.377	40.663	40.954	43.063	42.310	44.097	53.071
Suriye	33.079	35.638	34.849	35.513	37.000	37.970	38.127	38.000	37.650	40.840	40.126
Çin	17.609	16.305	13.696	16.000	15.673	17.500	18.000	20.000	24.000	25.000	25.000
Diğer	29.836	36.510	45.409	49.968	63.304	60.032	61.130	60.399	60.273	53.436	46.113
Dünya	446.542	460.572	600.580	623.998	644.869	652.704	457.431	463.919	471.142	483.215	494.255
%											
İran	66.06	64.91	71.83	70.52	68.85	68.94	54.97	54.20	53.37	53.38	52.18
ABD	7.52	7.73	6.27	6.81	6.90	7.13	10.44	10.99	11.77	12.81	14.57
Türkiye	8.38	8.16	6.26	6.41	6.26	6.23	8.95	9.28	8.98	9.13	10.74
Çin	6.68	7.93	7.56	8.01	9.82	9.20	13.36	13.02	12.79	11.06	9.33
Suriye	7.41	7.74	5.80	5.69	5.74	5.82	8.34	8.19	7.99	8.45	8.12
Diğer	3.94	3.54	2.28	2.56	2.43	2.68	3.94	4.31	5.09	5.17	5.06
Dünya	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Antepfıstığı Üreticisi Ülkelerde Verimlilik Düzeyleri

2012 yılı FAO verilerine göre birim alana verimde ABD'nin 3 207 kg ha⁻¹ üretimle en yüksek verime sahip olduğu, onu 2 960 kg ha⁻¹ ile Çin'in takip ettiği ve Türkiye'nin 2 826 kg ha⁻¹ verimle üçüncü sırada yer aldığı, üretim ve üretim alanı bakımından lider konumda bulunan İran'ın 1 830 kg ha⁻¹ verimle dördüncü sırada yer aldığı, Suriye'nin ise 1.425 - kg ha⁻¹ verimle beşinci sırada yer aldığı görülmektedir (Şekil 2).

Çizelge 3'te yer alan 2002-2012 yılları arasındaki üretici ülkelerdeki verimlilik düzeyleri incelendiğinde, Antepfıstığı ağaçlarında görülen periyodisitenin olumsuz yönde etkilemesine rağmen bu ülkelerin verim düzeylerini artırdıkları görülmektedir. 2002 yılında dünyada ortalama 1 159 kg ha⁻¹ olan verimin

2012 yılında 2.034 kg ha⁻¹ çıkması bu durumu doğrulamaktadır (Çizelge 3).

Şekil 2. Antep fıstığının başlıca üretici ülkelerdeki verimlilik durumu (kg ha⁻¹), (Anonim 2014a)

Çizelge 3. 2002-2012 yılları arası üretici ülkelerdeki verimlilik düzeyleri (Anonim 2014a)

Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
kg ha⁻¹											
ABD	4 092	1 516	4 182	3 021	2 425	4 055	2 641	3 158	4 271	3 253	3 207
Çin	1 590	1 840	2 336	2 125	2 297	2 171	2 222	2 250	2 417	2 960	2 960
Türkiye	935	2 396	799	1 500	2 724	1 806	2 933	1 899	3 025	2 540	2 826
İran	844	1 024	429	522	563	701	1 776	1 776	1 776	1 830	1 830
Suriye	1 597	1 336	608	1 257	1 978	1 371	1 380	1 618	1 527	1 362	1 425
Dünya	1 159	1 177	740	824	922	1 052	1 762	1 762	2 010	1 939	2 034

Dünya’da Antepfıstığı Dış Ticareti

2011 yılı FAO verilerine göre, Çin 2002 yılındaki ithalat miktarını iki katından fazla artırmış ve 108.8 bin ton ürün ithalatı ile 309.2 bin ton olan dünya Antepfıstığı ithalatının % 35.21’ini gerçekleştirmiştir. Başlıca ithalatçı ülkeler sırasıyla; Almanya (% 9.14),

B. Arap Emirlikleri (% 8.25), Rusya Federasyonu (% 5.87), Lüksemburg (% 4.38), İtalya (% 3.58), Hollanda (% 3.41), Belçika (% 3.14), Fransa (% 2.95) ve Hindistan (% 2.85)’dir. 2011 yılında Antep fıstığının Dünya’daki toplam ithalat değeri ise 2.19 milyar dolardır (Çizelge 4).

Çizelge 4. 2002-2011 yılları arası Başlıca Antepfıstığı ithalatçı ülkeler (Anonim 2014a)

Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
İthalat (Miktar)	Ton									
Çin	45 805	78 390	49 568	56 084	51 995	87 283	96 004	93 273	154 211	108 847
Almanya	21 351	21 670	21 722	24 769	32 132	41 373	43 702	34 516	33 675	28 259
B. Arap Em.	19 710	19 230	38 471	12 997	30 815	18 388	17 058	21 700	19 238	25 500
Rusya Fed.	5 166	5 692	8 912	9 552	16 085	20 749	27 033	11 776	13 355	18 148
Lüksemburg	10 968	7 912	11 418	15 147	13 727	10 612	8 959	11 848	25 239	13 536
İtalya	11 869	12 275	13 643	12 579	12 413	11 533	10 198	10 282	10 655	11 066
Hollanda	2 469	6 843	6 669	10 235	13 436	16 729	14 491	16 424	14 784	10 544
Belçika	4 927	5 449	5 399	5 188	4 646	9 235	17 775	14 038	9 032	9 723
Fransa	11 533	10 751	14 731	11 968	9 963	11 073	10 647	9 806	9 770	9 127
Hindistan	4 854	8 380	4 972	4 369	6 057	7 777	6 081	9 199	5 012	8 818
Diğer	75 154	96 904	104 387	78 902	89 396	103 025	104 780	71 647	70 345	65 601
Dünya	213 806	273 496	279 892	241 790	280 665	337 777	356 728	304 509	365 316	309 169
İthalat	1.000 \$									
Dünya	643 155	764 139	1 007 823	1 050 089	1 376 467	1 505 300	1 722 243	1 789 380	2 335 956	2 190 463

2011 yılındaki Antepfıstığı ihracatı toplam 261.4 bin ton olarak gerçekleşmiştir. İran dünya ihracatının % 36’sını gerçekleştirerek ihracatçı ülkeler sıralamasında liderliğini korumuştur. Başlıca ihracatçı ülkeler sırasıyla; ABD (% 29.30), Çin (% 19.13), Almanya (% 4.20), Hollanda (% 2.91), Belçika (% 2.61), Lüksemburg (% 2.43), Suriye (% 0.68), Yunanistan

(% 0.42), Türkiye (% 0.32)’dir. 2011 yılında dünyadaki Antep fıstığının toplam ihracat değeri 2.5 milyar dolar olmuştur (Çizelge 5).

İthalat ve ihracat rakamlarının aynı olmamasının sebebi ihraç edilmesine karşın henüz ithalat işlemlerinin tamamlanmamış olması olarak değerlendirilmektedir.

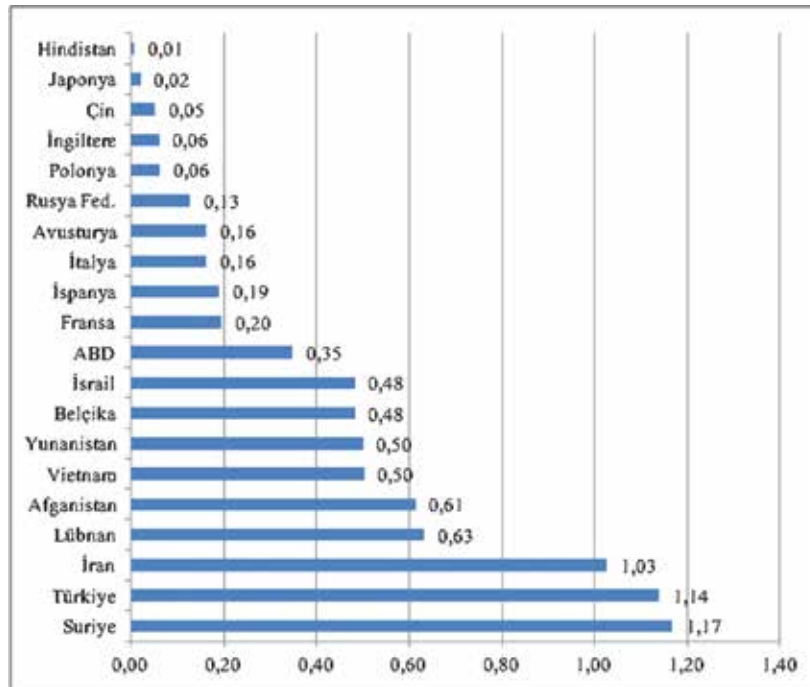
Çizelge 5. 2002-2011 yılları arası başlıca Antepfıstığı ihracatçı ülkeleri (Anonim 2014a)

Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
İhracat	Ton									
İran	135 314	184 946	138 723	137 712	163 463	193 350	136 893	76 124	153 259	130 137
ABD	21 150	23 770	35 692	50 050	48 571	60 004	101 144	113 363	103 579	105 890
Çin	12 151	16 041	14 013	21 538	25 845	37 735	38 283	34 500	58 256	69 147
Almanya	11 960	12 715	14 986	14 690	17 307	21 759	17 308	13 200	18 593	15 189
Hollanda	1 622	4 853	7 039	10 251	10 619	13 413	16 555	13 451	18 329	10 507
Belçika	3 742	3 969	3 767	4 131	3 570	7 776	15 989	12 875	7 926	9 436
Lüksemburg	5 425	7 334	6 961	9 422	8 740	5 997	4 928	9 111	13 712	8 779
Suriye	3 050	3 012	1 096	416	1 270	1 048	1 850	5 516	4 985	2 441
Yunanistan	462	317	1 006	1 201	812	1 340	1 315	1 248	736	1 504
Türkiye	1 936	1 038	757	823	864	975	2 621	2 376	717	1 160
Diğer	17 999	22 218	11 524	19 590	9 857	45 213	41 829	23 124	22 752	7 197
Dünya	214 811	280 213	235 564	269 824	290 918	388 610	378 715	304 888	402 844	361 387
İhracat	1000 \$									
Dünya	695 840	988 595	941 879	1 342 740	1 661 546	2 108 454	2 070 321	1 702 390	2 629 924	2 525 773

Dünyada Antepfıstığı Tüketimi

Uluslararası Fındık ve Kuru Meyve Konseyi'nin Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümünün nüfus sayımlarını temel alarak hesapladığı 2012 yılı verilerine göre başlıca ülkelerde kişi başına Antepfıstığı tüketimi; Suriye'de 1.167 -g yıl⁻¹, Türkiye'de 1.139 g yıl⁻¹, İran'da 1.026 g yıl⁻¹, Lübnan'da 632 g yıl⁻¹, Afganistan'da 613 g yıl⁻¹, Vietnam'da 503 g yıl⁻¹,

Yunanistan'da 500 g yıl⁻¹, Belçika'da 483 g yıl⁻¹, İsrail'de 483 g yıl⁻¹, ABD'de 348 g yıl⁻¹, Fransa'da 195 g yıl⁻¹, İspanya'da 190 g yıl⁻¹, İtalya'da 162 g yıl⁻¹, Avusturya'da 162 g yıl⁻¹, Rusya Federasyonu'nda 127 g yıl⁻¹, Polonya'da 62 g yıl⁻¹, İngiltere'de 61 g yıl⁻¹, Çin'de 52 g yıl⁻¹, Japonya'da 20 g yıl⁻¹ ve Hindistan'da 6 g yıl⁻¹'dir. Bununla birlikte dünya ortalamasının kişi başına 81 g yıl⁻¹ olduğu bildirilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. 2012 yılı itibarıyla başlıca ülkelerde kişi başına Antepfıstığı tüketimi (kg)(Anonim, 2014h)

TÜRKİYE'DE ANTEP FISTIĞI

Türkiye İran, ABD'den sonra dünyada en fazla Antepfıstığı üreten ülke konumundadır (Kızılgöz ve ark. 2009). Türkiye Antep fıstığından elde edilen 492 620 000 \$ tarımsal üretim değeri ile 17. sırada yer almaktadır (Anonim 2014a).

Ülkemiz, Antep fıstığının gen merkezi içerisinde yer aldığı, yabani ağaç miktarı yönünden zengin bir potansiyele sahip olduğu ve toprak ve iklim istekleri bakımından diğer meyve türlerine göre bu tür fazla seçici olmadığı için özel bir konuma sahiptir (Tunalıoğlu ve Taşkaya 2003).

2013 yılı tahmini verilerine göre Türkiye'de 2.8 milyon da toplu meyvelik alanında toplam 50.1 milyon adet Antepfıstığı ağacı bulunmakta ve bunların % 76'sı meyve vermektedir (Çizelge 7). Ayrıca ülkemizde halen doğal popülasyon içerisinde aşılarmaya uygun 60 milyon adet dolayında yabani Antepfıstığı bulunmaktadır. Diğer taraftan bu fidanlar arasındaki boşluklara da yaklaşık 52 milyon adet fidan dikilebileceği tespit edilmiştir (Anonim 2011).

Türkiye'de *Pistacia khinjuck*, *Pistacia terebinthus*, *Pistacia atlantica*, *Pistacia palestina* ve *Pistacia vera* fıstık türleri yaygın olarak bulunmaktadır (Arpacı ve Atlı 1999; Aksoy ve ark. 2002; Tunalıoğlu ve Taşkaya 2003). Ülkemizde en çok üretilen Antepfıstığı çeşitleri Siirt, Kırmızı, Ohadi, Kellekoçi, Uzun ve Halebi

çeşitleridir (Gezginç ve Duman 2004). Uzun, Kırmızı ve Halebi çeşitleri koyu yeşil renkli içe sahip olması, tadı ve yüksek aromasından dolayı tatlı-şekerleme sanayinde hammadde olarak; Siirt ve Ohadi çeşitleri ise çıtılama oranının yüksek ve şeklinin yuvarlak olması nedeniyle çerezlik olarak tercih edilmektedir (Tunalıoğlu ve Taşkaya 2003).

Antepfıstığı tarımı özellikle ülkemizde yapıldığı şekli itibariyle çok emek isteyen bir faaliyettir. Gaziantep genelinde binden fazla firma Antepfıstığı ticareti yapmakta ve yaklaşık iki yüz bin kişi bu alanda istihdam edilmektedir. Dolayısı ile antepfıstığı tarımı işsizliği önlemekte, ekonomiyi güçlendirmekte ve olası toplumsal güvenlik sorunlarının önüne geçmektedir. Ayrıca toplumun sosyal ve bireylerin psikolojik olarak daha müreffeh olmasını sağlamaktadır (Anonim 2013).

Türkiye'de Antepfıstığı Üretimi

Antepfıstığı ile ilgili denge tablosu incelendiğinde 1 Temmuz 2012- 30 Haziran 2013 tarihleri arasında kapsayan piyasa yılında 150 bin ton Antepfıstığı üretildiği, üretim süresince meydana gelen kayıpların 3.7 bin ton olduğu, üretim kayıplarının üretim rakamından düşüldükten sonra geriye kalan 146.2 bin ton kullanılabilir üretim rakamına 139 ton olan ithalat rakamı ilave edildiğinde piyasaya 146.4 bin ton Antepfıstığı arz edildiği görülmektedir (Çizelge 6).

Çizelge 6. 2000/01-2012/13 dönemleri Antepfıstığı denge tablosu (Anonim 2014f)

Piyasa yılı*	Üretim (Ton)	Üretim kayıpları (Ton)	Arz / Kullanım (Ton)	Kullanılabilir üretim (Ton)	İthalat (Ton)	Yurt içi kullanım (Ton)	Tüketim (Ton)	Kayıplar (Ton)	İhracat (Ton)	Stok değişimi (Ton)
2012/13	150.000	3.750	146.389	146.250	139	131.100	125.856	5.244	15.289	-
2011/12	112.000	2.800	109.258	109.200	58	106.086	101.843	4.243	3.172	-
2010/11	128.000	3.200	124.850	124.800	50	89.984	86.385	3.599	2.737	26
2009/10	81.795	2.045	79.862	79.750	112	77.609	74.505	3.104	2.257	-4
2008/09	120.113	3.003	117.166	117.110	56	112.974	108.455	4.519	3.963	230
2007/08	73.416	1.835	71.624	71.581	43	67.943	65.225	2.718	2.988	693
2006/07	110.000	2.750	107.467	107.250	217	101.814	97.741	4.073	3.573	2.080
2005/06	60.000	1.500	58.625	58.500	125	55.077	52.874	2.203	3.320	228
2004/05	30.000	750	29.315	29.250	65	27.491	26.391	1.100	3.408	-1.584
2003/04	90.000	2.250	88.120	87.750	370	83.243	79.913	3.330	6.197	-1.320
2002/03	35.000	875	34.378	34.125	253	33.625	32.280	1.345	3.587	-2.834
2001/02	30.000	750	29.416	29.250	166	15.304	14.692	612	14.269	-157
2000/01	75.000	1.875	73.289	73.125	164	68.933	66.176	2.757	5.300	-944

(...) Bilgi elde edilememiştir

(-) Bilgi yoktur

* Antepfıstığı için piyasa yılı 1 Temmuz-30 Haziran'dır.

Aynı piyasa yılında, 15.3 bin ton Antep fıstığının ihraç edilerek yurt dışı tüketimine arz edildiği görülmektedir. Dolayısı ile toplam üretimden 131.1 bin ton ürün yurt içi kullanıma ayrılmıştır. Ancak Antep fıstığının nihai tüketiciye ulaşmasından önceki işleme safhasında yaklaşık 5.2 bin ton fire verilmiş olması nedeniyle, 2012/13 piyasa yılında Antep fıstığının yurt içi tüketimi 125.8 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 6)

2000 ila 2013 yılları arasında geçen 13 yılda Antepfıstığı toplu meyvelik alanları % 22.68 artarak 2.17 milyon dekardan 2.81 milyon dekar alana ulaşmıştır. Antep fıstığının 2000 yılındaki 75 bin ton olan üretiminin periyodisitenin de tesiri ile yıldan yılda büyük oranlarda değişkenlik göstermesine rağmen 2012 yılında, 2000 yılına göre % 50' lik bir artışla 150 bin ton üretim gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise 2000 yılına göre % 15.35'lik bir artış olmasına karşın, 2012

yılına göre yüzde 69.3 azalışla 88.6 bin ton üretim gerçekleşmiştir. (Çizelge 7).

Çizelge 7'de yer alan 13 yıllık veriler incelendiğinde Antep fıstığında ağaç başına ortalama verimin yıldan yıla büyük farklılık arz ettiği, istikrarlı bir çizgisinin olmadığı görülmektedir. 2012 yılında ağaç başına ortalama verim 4.04 kg olmasına karşın bir yıl sonra 2013 yılında ağaç başına ortalama verim %73.7 azalarak 2.32 kg olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 7).

2000 yılında 42.3 milyon adet olan toplam ağaç sayısının % 63.13'ü meyve veren yaşta iken, 2012 yılında 2000 yılına göre %14.64'lük bir artışla meyve veren yaştaki ağaç sayısı 49.6 milyon adede, 2013 yılında ise yine 2000 yılına göre meyve veren ağaç sayısı % 15.6 bir artışla 50.12 milyon adede ulaşmıştır. Toplam ağaç sayısı içinde meyve veren yaşta olan ağaç sayısı 2012 yılında % 74.93'e, 2013 yılında % 76.05'e çıkmıştır (Çizelge 7).

Çizelge 7. 2000-2013 yılları arasında Türkiye Antepfıstığı Üretimi (Anonim 2014b)

Yıl	Toplu meyveliklerin alanı	Üretim	Ağaç başına ortalama verim	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
	(1000 dekar)					
2000	2.176	75.000	2.95	25.445	16.875	42.320
2001	2.185	30.000	1.16	25.900	16.400	42.300
2002	2.190	35.000	1.34	26.200	15.800	42.000
2003	2.200	90.000	3.42	26.300	16.400	42.700
2004	2.200	30.000	1.13	26.500	16.000	42.500
2005	2.410	60.000	2.14	28.000	18.491	46.491
2006	2.415	110.000	3.89	28.264	18.462	46.727
2007	2.257	73.416	2.58	28.464	14.939	43.403
2008	2.254	120.113	4.19	28.668	14.033	42.700
2009	2.145	81.795	2.71	30.144	11.462	41.606
2010	2.212	128.000	4.32	29.617	10.562	40.180
2011	2.338	112.000	3.63	30.868	10.420	41.288
2012	2.836	150.000	4.04	37.150	12.428	49.578
2013*	2.814	88.600	2.32	38.116	12.006	50.122

*: 2013 yılı verileri geçicidir.

2013 yılı verilerine göre Türkiye'deki toplu ve meyve veren yaştaki ağaçların % 91.40'ı Güneydoğu Antepfıstığı alanlarının % 96.19'u, üretimin % 84.92'si Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır (Çizelge 8).

Çizelge 8. Tarım Bölgelerine göre Antepfıstığı üretim durumu (Anonim 2014b)

Bölgeler	2012				2013*			
	Toplu meyvelik alanı (da)	Üretim (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaştaki ağaç sayısı	Toplu meyvelik alanı (da)	Üretim (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaştaki ağaç sayısı
Güneydoğu Anadolu	2.727.195	136.146	4 03	33 819 737	2 706 398	75 236	2 16	34 838 913
Akdeniz	73 596	6 326	5 61	1 127 695	73 861	6 600	5 90	1 119 360
Ege	25 144	4 601	3 09	1 488 072	24 944	4 669	3 13	1 491 941
Batı Anadolu	1 324	1 316	8 05	163 425	1 076	446	3 73	119 574
Batı Marmara	6 154	917	2 07	443.505	5 825	919	206	446 705
Ortadoğu Anadolu	1 850	549	6 51	84.316	1 195	375	5 70	65 806
Batı karadeniz	127	89	6 36	14.000	127	84	6 09	13 800
Doğu Marmara	51	49	5 81	8.435	51	46	557	8 260
Ortaanadolu	66	6	12 00	500	66	224	19 50	11 490
Kuzeydoğu Anadolu	10	1	2 78	360	10	1	2 78	360
Türkiye	2 835 517	150.000		37 150 045	2 813 553	88 600		38 116 209

*:2013 yılı verileri geçicidir.

Ülkemizin 56 ilinde Antepfıstığı yetiştiriciliği yapılmasına rağmen, ekonomik olarak yetiştiricilik Gaziantep, Şanlıurfa, Siirt, Adıyaman ve Kahramanmaraş illerinde yapılmaktadır. Nitekim 2013 yılı verilerine göre Antepfıstığı toplu meyvelik alanlarının % 95.62'si ve meyve veren yaştaki ağaçların % 91.15'i bu illerde bulunurken, yine toplam üretimin % 82.44'ünü bu iller karşılamaktadır (Çizelge 9).

Çizelge 9. 2012 ve 2013 yıllarında başlıca illerdeki Antepfıstığı üretim değerleri (Anonim 2014b)

İller	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)				Üretim (ton)				Meyve veren yaştaki ağaç sayısı (Adet)			
	2012	%	2013*	%	2012	%	2013*	%	2012	%	2013*	%
Gaziantep	1 301 072	45 88	1 299 346	46 18	56 233	37 49	9 936	11 21	16 162 920	43 51	16 188 714	42 47
Şanlıurfa	875 527	30 88	887 663	31 55	49 236	32 82	30 574	34 51	10 811 170	29 10	11 018 310	28 91
Siirt	234 386	8 27	189 575	6 74	17 478	11 65	18 831	21 25	2 846 500	7 66	2 891 600	7 59
Adıyaman	244 909	8 64	245 119	8 71	7 135	4 76	8 460	9 55	3 218 550	8 66	3 789 780	9 94
Kahramanmaraş	68 249	2 41	68 685	2 44	4 914	3 28	5 245	5 92	855 500	2 30	855 500	2 24
Diyarbakır	4 286	0,15	4 411	0,16	1 999	1 33	1 978	2 23	136 052	0,37	135 512	0,36
Kilis	33 054	1 17	53 027	1 88	1 786	1 19	3 115	3 52	321 250	0,86	520 770	1 37
Manisa	8 763	0,31	8 424	0,30	1 674	1 12	1 677	1 89	694 332	1 87	697 336	1 83
Mardin	9 997	0,35	10 145	0,36	1 576	1 05	1 661	1 87	168 825	0,45	178 157	0,47
Mersin	5 149	0,18	5 019	0,18	1 365	0,91	1 310	1 48	257 745	0,69	249 625	0,65
Türkiye	2 835 517	98 23	2 813 553	98 50	150 000	95 60	88 600	9 344	37 150 045	95,49	38 116 209	95,83

*2013 verileri geçicidir.

Son yıllarda Ege Bölgesinin özellikle Aydın ve İzmir illerinde de üretim miktarında bir artış gözlenirse de, bu illerin toplam üretim payı içerisindeki oranı henüz çok düşük düzeydedir.

Türkiye’de Antepfıstığı Tüketimi

Türkiye’de ortalama tüketim 2012/13 piyasa yılı verilerine göre 125.8 bin ton, kişi başına tüketim ise 1.66 kg’dır. 2000-2013 yılları arası TÜİK verilerine göre Türkiye’de kişi başına Antepfıstığı tüketimi, rekolteye bağlı olarak değişmekle birlikte ortalama 1.02 kg civarındadır.

Ürünün kıt olduğu yıllarda kişi başına tüketim 0.37 kg’ a kadar inerken bol olduğu yıllarda bu miktar 1.66 kg’a kadar çıkmıştır (Anonim, 2014f). Antepfıstığı lüks bir tüketim ürünü olarak nitelendirildiği için, fiyatı da buna bağlı olarak yüksek olmaktadır. Başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi alım gücü yüksek iller olmak üzere iç piyasada daha çok çerez olarak tüketilmektedir. Gaziantep ve Şanlıurfa gibi üretici illerde de taze olarak gıda sanayisinde hammadde şeklinde tüketilmektedir.

İç Antep fıstığının iştah açıcı rengi, protein ve doymamış yağ asitleri yönünden zengin olması onun gıda katkı maddesi olarak kullanılmasını teşvik etmiştir. Genellikle gıda maddelerinin rengini, tadını ve yapısını iyileştirmek amacıyla iç Antepfıstığı kullanılmaktadır. Ülkemizde iç Antepfıstığı çikolata, dondurma ve tatlı türü gıda maddelerinde katkı maddesi olarak kullanılmaktadır. Antepfıstığı ezmesi iç ve dış piyasada beğenilerek tüketilmektedir (Tunalıoğlu ve Taşkaya 2003; Anonim 2010; Anonim 2011).

Türkiye’de Antepfıstığı Dış Ticareti

2000-2014 yılları arasındaki ihracat verileri incelendiğinde Türkiye’nin Antepfıstığı ihracatının istikrarlı olmadığı, yıldan yıla büyük artış ve azalışlar göstererek değiştiği görülmektedir. 2013 verilerine göre 3.95 bin ton Antepfıstığı ihraç edildiği, buna karşılık 48 milyon dolar döviz geliri elde edildiği görülmektedir (Çizelge 10). Antepfıstığı ithalatının, ihracatta olduğu gibi istikrar göstermediği, yıldan yıla farklılık gösterdiği söylenebilir. 2013 verilerine göre 266 ton Antepfıstığı ithal edilirken, bu miktar karşılığında 2.2 milyon dolar ödeme yapıldığı görülmektedir (Çizelge 10).

Çizelge 10. 2000-2014 yılları arası Antepfıstığı ihracat ve ithalat değerleri (Anonim 2014e)

Yıllar	İhracat			İthalat		
	Miktar (ton)	Değer (Dolar)	İhraç Birim Fiyatı \$ kg ⁻¹	Miktar (ton)	Değer (Dolar)	İthal Birim Fiyatı \$ kg ⁻¹
2000	244	1 575 811	6,5	179	543 760	3,0
2001	4 947	17 027 837	3,4	28	106 317	3,7
2002	1 955	8 428 832	4,3	107	475 982	4,5
2003	1 039	6 251 225	6,0	68	452 030	6,7
2004	757	4 834 115	6,4	120	705 386	5,9
2005	823	6 998 100	8,5	37	401 441	10,8
2006	864	9 748 370	11,3	79	546 217	6,9
2007	975	12 349 406	12,7	84	1 119 005	13,4
2008	2 621	26 619 385	10,2	84	940 473	11,1
2009	2 376	23 131 323	9,7	197	2 080 303	10,6
2010	717	13 970 537	19,5	14	237 549	17,0
2011	1 160	23 342 050	20,1	10	223 876	21,5
2012	2 328	28 856 806	12,4	0,07	1 621	23,2
2013	3 948	48 008 023	12,2	266	2 186 563	8,2
2014	619	14 559 346	23,5	15	388 982	26,1

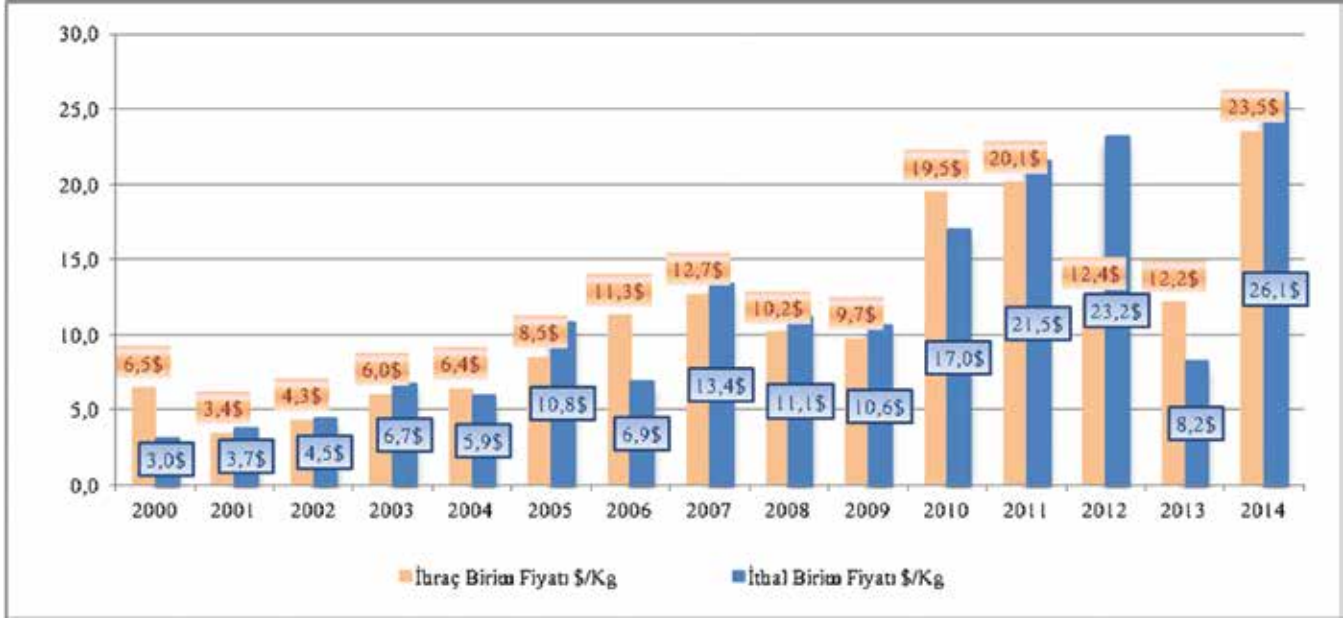
2000-2013 verilerine göre Antep fıstığının ihraç birim fiyatının yıldan yıla değişmekle birlikte artış eğilimi içinde olduğu söylenebilir. Nitekim Antepfıstığı ihraç birim fiyatının 2001 yılında 3.4 \$ kg⁻¹ ile en düşük seviyeye, 2011 yılında 20.1 \$ kg⁻¹ ile en yüksek

seviyeye ulaştığı görülmektedir. 2014 verileri henüz yıl tamamlanmadığı için değerlendirme yapılmamıştır. Antepfıstığı ihraç birim fiyatı 2012 yılında 12.4 \$ kg⁻¹, 2013 yılında 12.2 \$ kg⁻¹ ve 2014 yılı ilk 9 ay verilerine göre 23.5 \$ kg⁻¹ olarak gerçekleşmiştir (Şekil 3).

İthalat birim fiyatlarına bakıldığında, aynı dönemde ithal birim fiyatının da ihraç birim fiyatı gibi artmakta olduğu görülmektedir. Antepfıstığı ithalat birim fiyatının 2000 yılında 3 \$ kg⁻¹ ile en düşük seviyede gerçekleştiği ve en yüksek seviyenin

2012 yılında 23.2 \$ kg⁻¹ olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Antepfıstığı ithal birim fiyatı için 2013 yılında 8.2 \$ kg⁻¹ ödenirken, 2014 yılının ilk 9 aylık verilerine göre 26.1 \$ kg⁻¹ ödenmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. 2000-2014 yılları arası Antepfıstığı ihraç ve ithal birim fiyatları (Anonim 2014e)

2013 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye kabuklu (taze kurutulmuş⁻¹) olarak toplam 43 ülkeye ve

kabuksuz (taze kurutulmuş⁻¹) olarak da toplam 50 ülkeye Antepfıstığı ihracatı yapmıştır. (Çizelge 11).

Çizelge 11. Ülkelere göre Antepfıstığı ihracatı (ton) 2012-2014* (Anonim 2014e)

		2012	2013	2014			2012	2013	2014
Antep Fıstığı; kabuklu (taze kurutulmuş⁻¹)					Antep fıstığı; kabuksuz (taze kurutulmuş⁻¹)				
1	Hong Kong	120	448	0	İtalya	628	987	318	
2	İtalya	10	176	0	Suudi Arabistan	27	259	0	
3	Romanya	0	146	0	Almanya	154	250	130	
4	Libya	1	132	0	Mersin Serbest Böl.	83	131	14	
5	Mersin Serbest Böl.	12	87	2	Ürdün	3	106	0	
6	Mısır	2	59	0	İsrail	185	103	0	
7	Suudi Arabistan	15	59	0	Hindistan	100	83	0	
8	Ürdün	9	49	4	ABD	115	77	17	
9	İsrail	282	48	20	Irak	59	69	3	
10	İspanya	0	44	0	Belçika	22	68	19	
11	İran	0	37	0	Lübnan	18	67	1	
12	Vietnam	22	36	0	Mısır	144	44	27	
13	Ukrayna	0	34	0	Fransa	4	30	0	
14	Rusya Federasyonu	22	32	0	BAE	24	26	0	
15	Almanya	0	29	0	İsviçre	20	14	4	

*: 2013 yılı verilerine göre ihracat yapılan ilk 15 ülke

Çizelge 12’de görüldüğü gibi, 2013 yılında ülkemizin kabuklu (tazekurutulmuş⁻¹) Antepfıstığı ithalatı yaptığı ülkeler; Hong Kong, İtalya; Mersin

Serbest Bölgesi, İran ve Ürdün iken, kabuksuz (taze kurutulmuş⁻¹) ithalat yaptığı ülkeler; Mısır, Almanya ve Fransa olmuştur.

Çizelge 12. Ülkelere göre Antepfıstığı ithalatı (ton), (Anonim 2014e)

	2012	2013	2014
Antep Fıstığı; kabuklu (taze kurutulmuş⁻¹)			
Hong Kong	0	200	0
İtalya	0	20	0
Mersin Serbest Bölgesi	0	10.5	0
İran	0	7	0
Ürdün	0	0.75	0
Antep fıstığı; kabuksuz (taze kurutulmuş⁻¹)			
Mısır	0	20	0
Almanya	0	6	100
Fransa	0	1.7	0

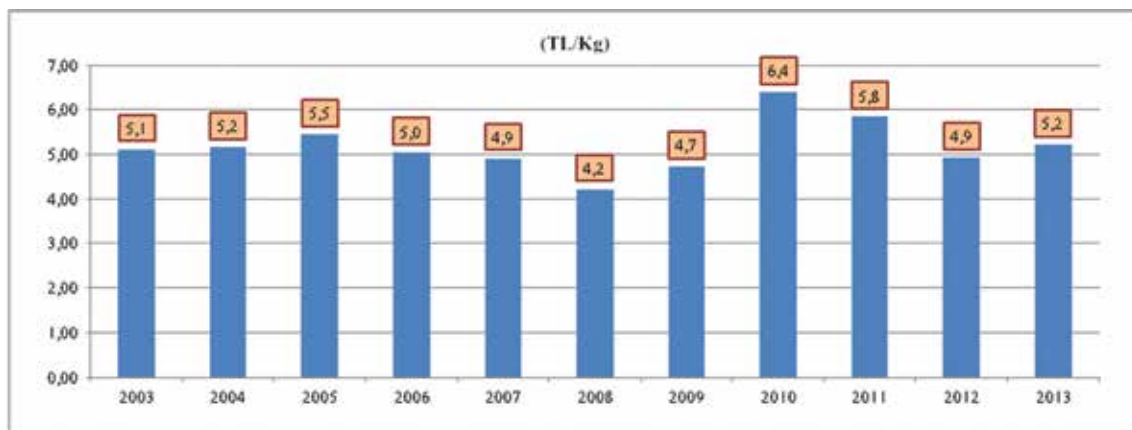
Antepfıstığı Fiyatları

Ülkemizin tarımsal ürün ihracatında fındıktan sonra önemli bir yere sahip olan Antep fıstığının yurtiçi ve yurt dışı piyasalardaki fiyatında önemli dalgalanmalar görülmektedir. Bu durumun önemli nedenlerinden birisi, Antep fıstığında depolama ve işleme uygulamalarının gereği gibi yapılamaması sonucunda meyvelerin kalite ve görünüşünde olumsuz değişimlerin olmasıdır. ABD’de yetiştirilen Antepfıstığı çeşitleri ülkemizde yetişen çeşitlere göre daha düşük bir lezzete sahip olmasına karşın dünya piyasalarında en yüksek fiyatla alıcı bulmaktadır. Ülkemiz Antepfıstığı çeşitleri yüksek aroma ve tada sahip olmasına rağmen, iç meyve büyüklüğünün daha küçük olması, dış kabuğun lekeli bir görünüme sahip olması, yapay çitlatma nedeniyle ağız açıklığının standart şekilde olmayışı, depolama

ve işleme aşamalarındaki yanlış uygulamalar gibi birçok nedenlerle daha düşük fiyatlara satılmaktadır. Ülkemizde Antepfıstığı genellikle adi depolarda muhafaza edildiği için kalite ve kantite kayıpları daha hızlı ortaya çıkmaktadır (Köroğlu ve Okay 1998).

Antepfıstığı Çiftçi Eline Geçen Fiyatları

2003 yılı bazlı üretici fiyatları indeksi ile düzeltilmiş Antepfıstığı çiftçi eline geçen ortalama fiyatların son 10 yıl içinde özellikle 2008 yılında 4.2 TL kg⁻¹ ile en düşük seviyeye ve 2010 yılında 6.4 TL kg⁻¹ ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Öte yandan genellikle çiftçi eline geçen fiyatlarda yıldan yıla çok düşük seviyelerde dalgalanma olduğu ve son olarak 2013 yılı ortalama fiyatının 5.2 TL kg⁻¹ şeklinde gerçekleştiği görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. 2003-2013 yılları arası Türkiye Antepfıstığı ortalama çiftçi eline geçen fiyatları (Anonim 2014c)

Antepfıstığı çiftçi eline geçen fiyatların 10 yıllık ortalamalarının aylara göre dağılımına bakıldığında, yılın her ayında ortalama bir fiyatın oluştuğu anlaşılmaktadır. Buna göre yıl içinde en yüksek fiyatın Mart ayında, en düşük fiyatın ise yeni ürün hasadının

yoğunlaştığı dolayısı ile arzın arttığı Eylül ayında oluştuğu görülmektedir. Antep fıstığının uzun süre depolanabilir bir ürün olması nedeniyle yıl içindeki fiyat dalgalanması yaklaşık olarak 60 kuruş aralığında gerçekleşmektedir (Şekil 5).

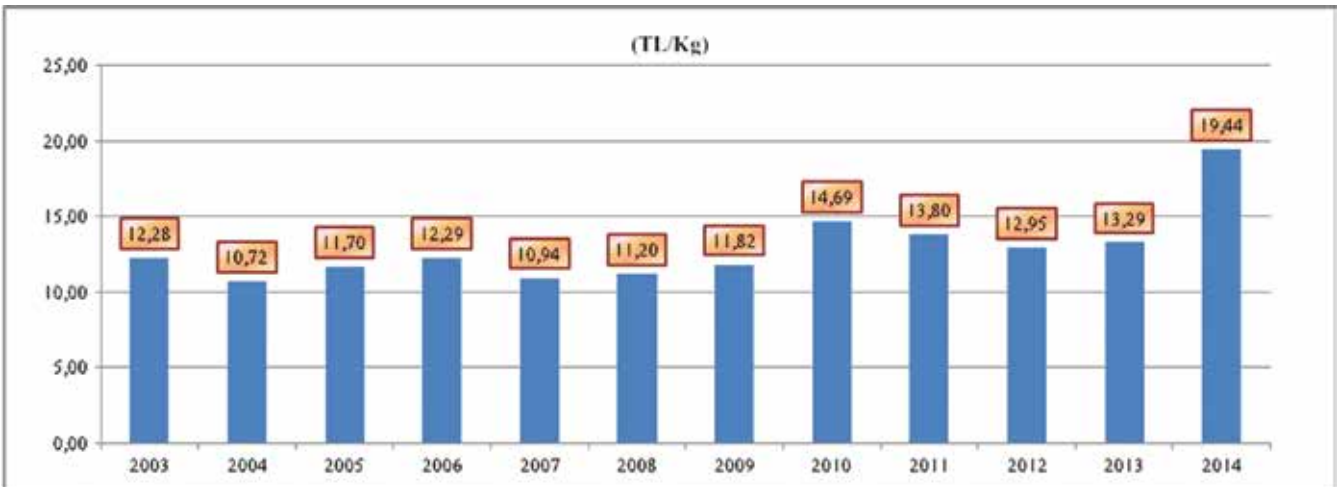

Şekil 5. ÇEF bakımından sofralık Antepfıstığı aylık ortalamaları (Anonim 2014c)

Antepfıstığı Tüketici Fiyatları

2003 bazlı genel tüketici fiyatları indeksi ile düzeltilen 2003-2014 yılları arasındaki döneme ait Antepfıstığı tüketici fiyatları incelendiğinde, fiyatların 10.72 TL kg⁻¹ ile 2004 yılında en düşük seviyeye

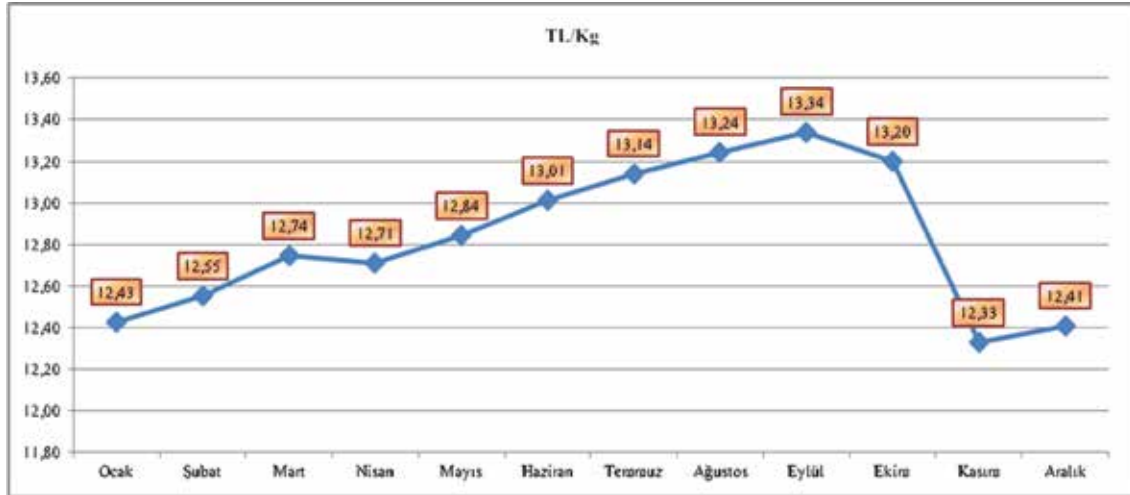
indiği, 14.69 TL kg⁻¹ ile 2010 yılında yaşanan en yüksek seviyenin, 2014 yılının 10 aylık rakamlarıyla aşılı olarak 19.44 TL kg⁻¹ olarak gerçekleştiği Şekil 6'da görülmektedir.

Şekil 6. 2003-2013 yılları arasında Türkiye Antepfıstığı yıllık ortalama tüketici fiyatları (Anonim 2014d)

2003 bazlı tüketici fiyat indeksi ile düzeltilmiş aylık bazdaki Antepfıstığı tüketici fiyatlarının 2003-2013 yılları arası aylık ortalamalarına göre; yıl içindeki tüketici fiyatlarının en yüksek olduğu ayın Eylül, en

düşük olduğu ayın da Kasım olduğu görülmektedir. Fiyatlar Aralık ayı itibariyle artış eğilimine geçmiş ve Eylül ayında zirve yaptıktan sonra tekrar düşmeye başlamıştır (Şekil 7).

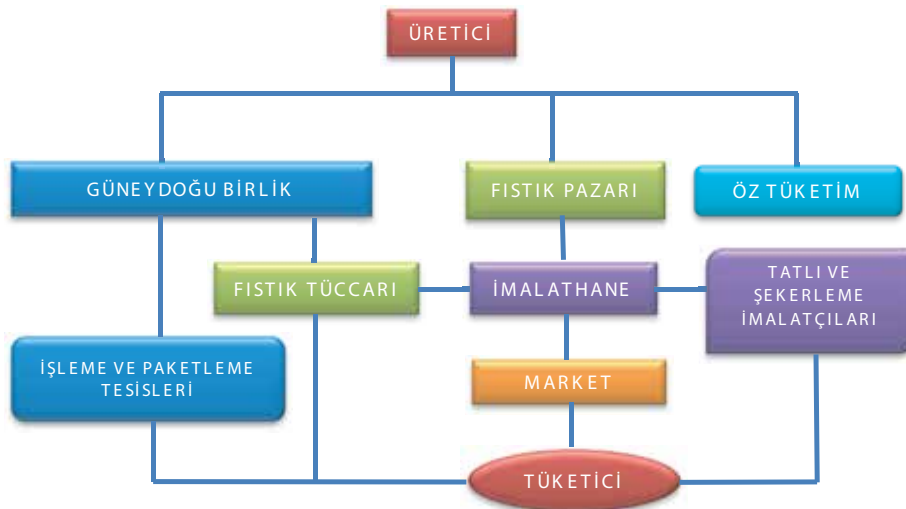

Şekil 7. 2003-2013 yılları arası Türkiye Antepfıstığı aylık ortalama tüketici fiyatları (Anonim 2014d)

Antepfıstığı Pazarlama Kanalları

Ülkemizde üretilen Antep fıstığının tüketiciye ulaşmaya kadar izlediği rotayı gösteren Şekil 8 incelendiğinde, üreticilerin ürünlerini pazarladıkları, Güneydoğu Birlik ve Fıstık Pazarı olmak üzere iki önemli kanal olduğu görülmektedir. Üreticiler kendi tüketimleri için de bir miktar ürün ayırmaktadırlar. Güneydoğu Birlik, satın aldığı ürünü kendi tesislerinde, kabuklu, iç ve ezme olarak işledikten

sonra paketleyerek doğrudan tüketiciye ya da işlemeden fıstık tüccarlarına pazarlamaktadır. Fıstık tüccarları da aldıkları taze ürünü imalathanelerde işledikten sonra marketler vasıtası ile tüketiciye ulaştırmaktadır. Fıstık pazarında ise üreticiler tarafından, toptancılara satılan ürün, imalathanelerde işlemeden geçirildikten sonra ya marketler vasıtasıyla, ya da kendi ürünlerinde kullanan gıda üreticileri aracılığıyla tüketiciye ulaştırılmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Antepfıstığı pazarlama kanalları (Anonim 2007)

Antepfıstığı Yetiştiriciliğine Yönelik Politikalar

2009 yılı itibarıyla sertifikalı fidanın yanında; standart çeşit kullanarak Antepfıstığı bahçesi tesis eden çiftçiler Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca desteklenmiştir.

Bu kapsamda çiftçi kayıt sistemine kayıtlı üreticilere 2014 yılında 4.6 TL da⁻¹ mazot desteği, 6 TL kg⁻¹ gübre desteği ve 2.5 TL kg⁻¹ toprak analizi desteği verilmiştir. Organik tarım yapacak olan işletmelere 70 TL kg⁻¹, yeni bahçe tesis edecek olan işletmelere standart çeşit kullanmaları halinde 100 TL kg⁻¹, sertifikalı çeşit kullanmaları halinde 230 TL kg⁻¹ ve iyi tarım uygulaması yapan işletmelere de ilave olarak 50 TL kg⁻¹ destek verilmiştir (Anonim 2014i).

Ayrıca üreticiye; “Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı” kapsamında Antepfıstığı bahçesinde kullandığı teknolojilere ait (damla sulama sistemi, makine, teçhizat ve yedek parçalarının temininde) yaptığı alımların % 50’si için hibe desteği sağlanmıştır (Anonim 2014i).

Antepfıstığı Üretimi ve Pazarlamasında SWOT (GZFT) Analizi

Çeşitli raporlar, makaleler ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının Güneydoğu Anadolu Bölgesi için hazırlanmış olduğu mastır planlarında yapılmış olan GZFT analizleri bir araya getirilmek suretiyle aşağıda verilmiştir (Emeksiz ve Şengül 2001; Anonim 2007; Anonim 2013).

Güçlü Yönleri:

1. Türkiye, Antep fıstığının gen merkezi ve dünyanın en büyük üçüncü Antepfıstığı üreticisi ülkesidir. Dünya Antepfıstığı üretimine katkısı yaklaşık olarak % 14.92’dir.

2. Yabani olarak yetişen ve kültür çeşitlerine anaç olabilecek Antep fıstığı, Buttum, Melengiç ve Atlantik sakızı gibi türlerin yerinde aşılınması sureti ile ağaç sayısının, dolayısıyla üretim miktarının artırılabilme potansiyeli bulunmaktadır.

3. Hem maliyet hem de miktar açısından işgücü sıkıntısı bulunmamaktadır.

4. Türkiye’de yetiştirilen Antep fıstığının tat ve aroması rakip ülkelere göre daha yüksek kalitededir.

5. Antepfıstığı uygun koşullarda uzun süre depolanabilir.

6. İnsanlar için değerli bir besin olan Antep fıstığının sağlık açısından da birçok faydaları bulunmaktadır.

7. Kozmetik, tatlı ve çikolata sektörünün en önemli hammaddelerinden biri olmanın yanında kuruyemiş olarak tüketimi de yaygındır.

8. Antepfıstığı ağacı, uzun ömürlü bir bitki olmakla birlikte çok farklı iklim ve toprak koşullarında yetişebilmektedir.

9. Yoğunluklu olarak Antepfıstığı üretimi yapılan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Ortadoğu ve Avrupa pazarlarına yakındır. Dolayısıyla Gaziantep ili önemli bir işleme ve pazarlama merkezidir.

10. Antepfıstığı üreticileri, fidan yetiştiriciliği ile bahçe bakımı gibi konularda bilgi ve tecrübeye sahip olmalarının yanı sıra kaliteli ürün yetiştirme bilincine de sahiptir.

11. Antepfıstığı ticareti ile uğraşan uzmanlaşmış tüccar ve sanayiciler bulunmaktadır.

12. Araştırma ve geliştirme faaliyetleri açısından özel sektör desteğiyle birlikte enstitü ve üniversitelerin çalışma imkânları bulunmaktadır.

Zayıf Yönleri:

1. Türkiye’de üretilen Antepfıstığı çeşitlerinin özelliklerine uygun makineler henüz geliştirilmemiştir.

2. Türkiye’de yetiştirilen Antepfıstığı çeşitlerinin ağaç başına verimi düşüktür.

3. Antepfıstığı yetiştiriciliği yapılan araziler parçalıdır.

4. Üreticiler, modern üretim tekniklerini gereği gibi kullanmamaktadırlar.

5. Tüccar ve sanayiciler, özellikle kavlatma gibi ürün işleme ve muhafazasında yanlış yöntemler izlemektedirler.

6. Tam anlamıyla entegre olmuş modern tesislerin sayısı azdır, kayıt dışı üretim ve fason işletmecilik yaygındır.

7. Ürünlerdeki aflatoksin problemi aşılamamıştır.
8. Üretim girdilerinin fiyatları yüksektir.
9. Tüketimi ve ihracatı artırıcı reklam ve benzeri tanıtım kampanyaları yapılmamaktadır.
10. Örgütlenme yetersizdir.
11. Stok yapmak için uygun depolama imkânları zayıftır.

Fırsatlar:

1. Türkiye; Almanya, İtalya, Rusya ve Fransa gibi potansiyel Antepfıstığı alıcı ülkelere yakın konumdadır.
2. Sert kabuklu meyveler pazarı küresel ölçekte hızlı büyüyen pazarlardan biridir.
3. GAP kapsamında faaliyete geçecek olan sulama projelerinin tamamlanması ile Antepfıstığı bahçelerinde teknolojik yöntemlerle sulama yapılmasına imkân sağlanacak, bu sayede özellikle periyodisite gibi olumsuzlukların etkisi kısmen de olsa azaltılabilecektir.
4. İç ve dış pazar talebi yüksektir.
5. Antepfıstığı kabuğunun farklı şekillerde değerlendirilme imkânı mevcuttur.
6. Suriye'nin Antepfıstığı sektörü iç savaş yüzünden zayıflamıştır.
7. Mevcut üretim alanlarımızın geniş olmasının yanı sıra yeni üretim alanlarının açılma potansiyeli de bulunmaktadır.
8. Bölgede modern depolama imkânları gelişmektedir.
9. Antep fıstığının katma değerini artırmak için renklendirici, yağ ve esans gibi aroma verici olarak fonksiyonel ürünlerin geliştirilme imkanı bulunmaktadır.
10. Aflatoksin oluşumu ve engellemenin yollarını tespit etmek için özel laboratuvarlar (Gaziantep Ticaret Borsası vs.) kurulmuştur.
11. AB ve Yurtiçi Hibe Programları yoluyla çeşitli destekler bulunmaktadır.
12. Araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılmakta ve bu çalışmaların sonuçlarından faydalanma imkânları bulunmaktadır.

13. Makine geliştirme ve üretimine yönelik hem bireysel hem de kurumsal çalışmalar yapılmaktadır.

14. Kaliteli ambalaj ve etiketleme yoluyla markalar yaratılarak Antep fıstığımız daha etkin bir biçimde tanıtılabilir.

Tehditler:

1. Uluslararası pazarların ihtiyaçlarını karşılayacak miktar ve kalitede Antepfıstığı üretilmemektedir.
2. İhracatçı firmalar işbirliği yapmaksızın birbirlerinden bağımsız çalışmaktadırlar.
3. İhracat işlemlerinde bürokratik zorluklar fazladır.
4. İç ve dış pazarlarda işlenmiş ürünlere yönelik tüketici tercihleri sürekli değişmektedir.
5. Uluslararası piyasalarda rekabet giderek zorlaşmaktadır.
6. Bazı işletmelerde hijyenik olmayan şartlarda ve kalitesiz üretim yapılmaktadır.
7. İç ve dış pazarlara standart olmayan kalitede ürünler sunulmaktadır.
8. Bahçelerde sulama yeterince hatta bazı çiftçilerce hiç yapılmamakta yapılsa da bilinçsizce yapılmaktadır.
9. Bitki koruma, bitki besleme, toprak işleme ve budama gibi kültürel işlemler etkin bir şekilde ve bilinçli olarak yapılmamaktadır.
10. Çin, her geçen gün yeni Antepfıstığı plantasyonları kurmaktadır.
11. İran ve ABD gibi güçlü rakipler mevcuttur.
12. Aflatoksine karşı etkili bir çözüm henüz bulunamamıştır.
13. Meyvelerin yıkanma ve kurutulma safhalarında hijyenik koşullar sağlanamamaktadır.
14. Kayıt dışı firmalar ve fason işletmeler yaygındır.
15. İran fıstığı gayri resmi kanallar vasıtası ile yurt içinde özellikle bazı illerimizde yaygın olarak pazarlanmaktadır.

SONUÇ

Mevcut üretim potansiyeli, ihracat imkânları ve teknik sorunlar çerçevesinde muhtemel sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda belirtilmiştir.

a. Periyodisite: Diğer birçok meyve türünde olduğu gibi Antep fıstığında da görülen periyodisite, yetiştiricilikte karşılaşılan önemli bir sorundur. Bu durum üretici açısından gelir kaybına neden olmaktadır. Her ne kadar periyodisite tam olarak önlenemese de düzenli bir budama, bitki besleme ve sulama programıyla şiddeti önemli ölçüde azaltılabilir.

b. Boş (fis) Meyve Oluşumu: Tozlanma ve devamında sağlıklı bir dölleme, iç meyve oluşumunu sağladığı için Antep fıstığı yetiştiriciliğinde çok önemlidir. Tozlaşma yetersizliğinin sonucunda boş (fis) meyve oluşmakta ve bu durum büyük verim kaybına neden olmaktadır. Bunun en önemli nedenleri üreticilerin bahçeye tozlayıcı çeşit (erkek ağaç) dikmemeleri ya da yetersiz sayıda dikmeleri, erkek ağaçların dişilerle aynı zamanda çiçeklenmemesi ve olumsuz ekolojik faktörlerdir. Tozlayıcı çeşit bulunmayan mevcut bahçelerde yapay tozlaşma yönteminin uygulanması, yeni tesis edilecek bahçeler için her 10 dişi ağaca 1 erkek ağacın dikilmesi, çiçek açma dönemleri aynı olan erkek ve dişi ağaçların standart çeşitlerden temini ve uygulanması gereken kültürel işlemler hakkında bilgilendirme, destek ve eğitim çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

c. Çıtlama Oranının Düşük Olması: Yapılan araştırmalarda Antep fıstığında kullanılan anaçların, çeşitlerin çıtlama oranları üzerinde etkisinin olduğu görülmüştür (Tajabadiopur et al., 2006; Atlı ve ark., 2014). Bu etkiye sahip anaçlar kullanılarak bahçeler tesis edilmelidir. Bunun yanı sıra hasat zamanı, sulama durumu, bitki besleme ve budama işlemleri de çıtlama oranını etkilediğinden bu tip teknik konular hakkında üreticilerin bilgi düzeyleri artırılmalıdır.

d. Çeşit: Üretimimizin çoğunluğunu oluşturan mevcut çeşitler ile ihracatçı önemli ülkelerin (İran ve ABD) yetiştirdiği Antep fıstıklarıyla, albeni (irilik ve çıtlama) yönünden rekabet edilememektedir. Kültürel işlemlerin tam olarak yerine getirilmesi kaliteyi önemli oranda iyileştirmektedir fakat dış piyasayla rekabet etme şansını artırma konusunda henüz yeterli düzeyde değildir. Bundan dolayı yüksek verimli, iri ve çıtlama oranı yüksek meyveli standart çeşitler geliştirilmeli,

yeni tesis edilecek bahçelerin bu çeşitler ile kurulması sağlanmalı ve üreticiler teşvik edilmelidir.

e. Üreticiler ve Yetiştiricilik: Yapılan birçok araştırma, Antep fıstığı üreticilerinin özellikle bitki koruma, gübreleme, budama, çeşit ve anaç seçimi gibi teknik konularda çok yetersiz bilgilere sahip olduklarını ortaya koymuştur (Ak ve Kaşka, 1992). Antep fıstığı yetiştiriciliğinde; üretimin ekstansif şartlarda yürütülmesi, üreticinin eğitim ve bilgi eksikliklerinin bulunması, kooperatifleşmenin çok düşük düzeyde olması, bahçe sahiplerinin bazılarının üretim yapmayıp bahçeyi toptan (yarıcıya) vermesi gibi önemli sorunlar bulunmaktadır. Girdi maliyetlerinin çok yüksek olması, desteklerin yetersiz olması, tescilli ve onaylı bahçelerin olmaması, üretimin denetlenmemesi, üretimde damlama sulamanın yeterince yaygınlaşmamış olması, üreticilerin teknik bilgilerinin yetersiz olması, tarım kimyasallarının kullanımının kontrolsüz ve bilinçsizce yapılması başlıca sorunlardır. Bu sebeple üreticilere üretim ve hasat teknikleri ve zirai mücadele konularında eğitim verilmeli, uygun fiyat ve koşullarla girdi temin etmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

f. Hasat Sonrası Ürün İşleme Teknikleri: Çıtlatmanın çoğunlukla evlerde yapılması hijyen risklerini arttırmakla birlikte uygun olmayan koşullarda meyvelerin işlenmesi ve kurutulması da aflatoxin oluşumuna neden olmaktadır. Ürünlerinde hammadde olarak Antep fıstığı kullanan firmalar ihtiyaçlarını karşılayabilecek seviyede kaliteli ürün işleyememektedir. Meyvelerin büyük kısmı taze olarak kavlatılamamaktadır (ABD ve İran gibi ülkeler ürünün tamamını taze halde kavlatmaktadır.). Ürün işleme konusunda mesleki eğitim, akreditasyon ve belgelendirme olmaması (örneğin “Sert Kabuklu Meyve /Kuruyemiş Kavurma Uzmanı” sertifikası gibi) büyük bir eksikliktir. Üretimden tüketime kadar olan safhada fire oranı % 5'lere ulaşmakta (kuş yemesi, dökülme vs.) bu durum kalite ve verim kaybına neden olmaktadır.

g. Fiyat: Üretim miktarında yıldan yıla büyük farklılıklar görülmektedir. Üretimin fazla olduğu yıllarda, aynı zamanda ihracatta da tıkanıklık olduğu takdirde, iç piyasaya sürülen ürün arzının artması, fiyatları aşırı düzeyde düşürmektedir. Bu da üreticilerin ciddi şekilde zarar görmesine sebebiyet vermektedir. Bu durum iç pazarı olduğu kadar dış pazarı da olumsuz etkilemektedir. Böyle yıllarda dış pazardaki gelişmelere

göre ürünün stoklanmasına yönelik tedbirler alınmak suretiyle fiyatların aşırı düşmesi ya da artması önlenmelidir.

h. Depolama: Antep fıstığının en fazla üretildiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, havanın kuru ve sıcak olması sayesinde depolama sırasında aflatoksin oluşumuna fazla rastlanmamaktadır. Buna karşılık Antep fıstığında lisanslı depoculuğun olmaması nedeniyle, ürünler uygun olmayan depolarda, ev ve işyerlerinin kullanılmayan bölümlerinde veya kiralık dükkân ve hangarlarda muhafaza edilmektedir. Ayrıca spekülatif amaçlı olarak stokçuluk yapan tüccarlar, modern depolama tesisleri için yatırım yapmaktan kaçınmakta ve bu durum da depolama imkanı ve neden olduğu sorunları arttırmaktadır. Bu sorunların çözümü için lisanslı depoculuk başlatılmalı, modern depoların yapılmasına yönelik teşvikler verilmeli, mevcut depolar denetlenmeli ve uygunlukları kontrol edilmeli ve bu şekilde kötü şartlarda depolama yapan işletmelere yasal müeyyideler uygulanmalıdır.

i. Hijyen ve Kalite: Antepfıstığı kalite standartlarının güncel olmaması, ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap verememesi ve izlenebilirlik sisteminin olmaması nedeniyle, tüccarların çeşitli bölgelerden gelen farklı tipteki meyveleri karıştırdığı, hatta aflatoksinli ve aflatoksinsiz ürünleri bir arada piyasaya sürdükleri bilinmektedir. Analiz ve sertifikasyon maliyetlerinin yüksek olması da bu problemi derinleştirmektedir. İşleme sanayinin mevcut yapısı da ürün kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Üreticilerin özellikle "İyi Tarım Uygulamaları" gibi önemli konularda bilgi ve eğitim düzeylerinin artırılması, sanayicilerin "ISO 22000" Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi'ne uygun ürün işleme tesisleri kurmalarının sağlanması ve tüccarların da "ISO 9001" Kalite Yönetim Sistemi gibi kalite standartları belgelerini almaları teşvik edilmelidir.

j. Pazarlama: Ülkemizde yetiştirilen Antepfıstığı çeşitlerinin iç renginin tam yeşil, lezzetli ve yüksek aromalı olması tüketicilerin damak tadına hitap etmektedir. Meyvelerin genellikle küçük ve doğal çıtılma oranlarının düşük olması ve çıtılmanın elle yapılma zorunluluğunun bulunması, Türk Antep fıstığının rekabet gücünü azaltmaktadır. Bununla birlikte ihracat açısından diğer önemli bir sorun ise; ihrac edilen Antep fıstığının yabancı büyük firmalara, marka, isim ve sertifika olmaksızın 70-80 kg'lık çuvallarda (jüt veya telis) dökme olarak ve düşük

fiyatla ihraç edilmesidir. Bu ürünlerin çoğu Antepfıstığı ithal eden ülkelerde tekrar bir sınıflandırma işleminden geçmekte ve ambalajlanarak yabancı markalar adı altında oldukça yüksek fiyatlarla satışa sunulmaktadır. Ayrıca yasal olmayan yollarla Türkiye'ye giren ve aflatoksin problemine sahip olduğu bilinen İran fıstığı Türk Antepfıstığı gibi algılanmakta, bu durum hem Türkiye iç piyasasında hem de Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerde olumsuzluklara neden olmaktadır. İhracatta görülen bu sorunların aşılması için, ticari marka oluşturmak amacıyla ürünün belirgin özelliklerine vurgu yapılarak, yurtdışı pazarlara yönelik tanıtım kampanyaları yapılmalıdır. Ayrıca dökme ürün satışından vazgeçilerek, Türk marka ve orijinal isimleriyle lüks ambalajlarda ihraç edilmelidir. Türkiye bir yandan dünya piyasalarına kaliteli ve lezzetli Türk Antepfıstığı imajını yerleştirmeli bir yandan da yasal olmayan yollarla gelen İran fıstığının girişini önlemelidir.

k. Kayıt Dışılık: Antep fıstığının gerek yetiştiriciliği, gerekse işleme ve ticareti safhasında görülen kayıt dışı ticari işlemler, kayıtlı üretici ve tüccarlar açısından haksız rekabeti doğurmakta ve vergi kayıplarına yol açmaktadır. Üreticilere verilen devlet desteklerinin, arazi büyüklüğünden ziyade, üretim miktarına göre verilmesi bu sorunu ciddi oranda azaltacaktır.

KAYNAKLAR

- Ak BE, Kaşka N, 1992. Antepfıstığı Yetiştiriciliğinde Sık Dikimin Verime Etkisi Üzerinde Bir Araştırma. Türkiye 1. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, Cilt I (Meyve), İzmir, 63-64. Ak B.E., Direk, M., 1993. Türkiye'de Antepfıstığı Üretimi ve Bugünkü Durumu. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 8, (3): 11-24.
- Aksoy A, Atsan T, Yavuz F, 2002. Türkiye Antepfıstığı Sektörünün Ekonometrik Analizi. Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi, Erzurum.
- Aksoy A, Işık HB, Külekçi M, 2008. Outlook on Turkish Pistachio Sector. Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Dergisi 39 (1), 137-144.
- Anonim, 2007. TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Gaziantep.
- Anonim, 2010. Bahçecilik, Antepfıstığı Yetiştiriciliği. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Materyali, Ankara.
- Anonim, 2011. 2011 Yılı Antepfıstığı Raporu. T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Raporları, Şubat, Ankara.

- Anonim, 2013. Antepfıstığı Sektörünün Geliştirilmesi Projesi Mevcut Durum Analizi ve Gelişim Stratejileri Raporu. Gaziantep Ticaret Odası, Gaziantep.
- Anonim, 2014a. Food and Agricultural commodities production database, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2014.
- Anonim, 2014b. Bitkisel Üretim İstatistikleri Veri Tabanı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> Erişim Tarihi: 25 Haziran 2014.
- Anonim, 2014c. Tarımsal Fiyat İstatistikleri Veri Tabanı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/tarimsalfiyatapp/tarimsalfiyat.zul> Erişim Tarihi: 25 Haziran 2014.
- Anonim, 2014d. Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) Veri Tavanı, Madde Fiyatları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/tufedagitimapp/> Erişim Tarihi: 25 Haziran 2014.
- Anonim, 2014e. Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tavanı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> Erişim Tarihi: 25 Haziran 2014.
- Anonim, 2014f. Bitkisel Ürün Denge Tabloları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/bitkiselapp/tarimdenge.zul> Erişim Tarihi: 25 Haziran 2014.
- Anonim, 2014g. Crop Estimate, Iran Pistachio Association (IPA) reports. <http://iranpistachio.org/en/> Erişim tarihi: 8 Kasım 2014.
- Anonim, 2014h. Global Statistical Review 2008-2013. International Nut and Dried Fruits Council Foundation, İspanya. http://www.nutfruit.org/en/global-statistical-review_13653 Erişim Tarihi: 10 Kasım 2014.
- Anonim, 2014i. Tarımsal Destekler Bülteni. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Strateji Geliştirme Bakanlığı, Sayı: 1, Mayıs, Ankara.
- Arpacı S, Atlı HS, 1999. TC Başbakanlık DPT VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Antepfıstığı Raporu, Ankara.
- Atlı HS, Bozkurt H, Sarpkaya K, 2014. Antepfıstığı Anaçlarının Antepfıstığı Çeşitlerinin Erken Çıtlamasına Etkisi. Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi 7(1): 30-36.
- Bolu F, 2002. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Antepfıstığı Alanlarındaki Böcek ve Akar Faunasının Saptanması. Türk. Entomoloji Dergisi, 26(3): 197-208.
- Çelik MA., Karabulut M, 2013. Yağış Koşullarının Antepfıstığı (*Pistacia vera* L.) Biomas Aktivitesi ve Fenolojik Özelliklerine Etkisinin Uzaktan Algılama Verileri Kullanılarak İncelenmesi. Türk Coğrafya Dergisi, (60): 37-48.
- Emeksiz F, Şengül S, 2001. Determining production and export potential of pistachio in Turkey. CIHEAM, XI GREMPA Seminar on Pistachios and Almonds, Cahiers Options Méditerranéennes; n. 5, pages 201-208, Zaragoza.
- Ferguson L, Kader A, Thompson J, 1998. Harvesting Transporting, Processing and Grading. In: Economic Considerations in Pistachio Production. Adana Turkey.
- Fil BA, Boncukcuoğlu R, Yılmaz A.E, Bayar S, 2012. Antepfıstığı İşleme Atıksularının Elektrokodasyon Yöntemiyle Ön Arıtım Çalışmaları. Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der. 2(2): 29-36.
- Gezginç Y, Duman A.D, 2004. Antepfıstığı İşleme Tekniği ve Muhafazasının Kalite Üzerine Etkisi. Gıda Dergisi, Yıl: 29 (5) : 373-378.
- Kaşka N, 1995 Pistachio Nut Growing in Turkey. Acta Hort., 419, 161-164.
- Kızılgöz İ, Tutar E, Sakin E, 2009. Bozovada Yaygın Olarak Yetiştirilen Antepfıstığı (*Pistacia vera* L.) Ağaçlarının Beslenme Durumu. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 4 (1): 10 -15.
- Köroğlu M, Okay Y, 1999. Antepfıstığının Bazı Kalite Özellikleri Üzerine Derim Sonrası İşlemlerin Etkisi. Tarım Bilimleri Dergisi, 5 (2): 7-9.
- Külekcı M, Aksoy A, 2011. Gaziantep İli Dağ ve Ova Köylerinde Antepfıstığı Üretim Maliyetlerinin Karşılaştırılması. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 25, (1): 41-51.
- Razavi S, 2010. Pistachio production: Iran vs the World. In: Zakynthinos G. (ed.). XIV GREMPA Meeting on Pistachios and Almonds. Zaragoza: CIHEAM / FAO / AUA / TEI Kalamatas / NAGREF, 2010. p. 275-279. (Options Méditerranéennes: Série A. Séminaires Méditerranéennes; n. 94).
- Satıl F, 2003. Ayvacık ve Yunt Dağı Bölgelerinde Yetiştirilen Antepfıstığı Ağaçları (*Pistacia vera* L.) Üzerinde Ekolojik ve Fenolojik Çalışmalar. Ekoloji Çevre Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 47, 5-10.
- Styczynski MF, 1999. IRAN and Pistachio Trade, The [Pistachio] Nut Case. TED Case Studies, Case Number: 553. <http://www1.american.edu/ted/pistach.htm> Erişim Tarihi: 8 Kasım 2014.
- Tajabadipour A, Panahi B, Zadehparizi R, 2006. The Effects of Rootstock and Scion on Early Splitting and Cracked Hull of Pistachio. Acta Hort. (ISHS) 726:193 -198
- Tilkat E, 2006. Erkek Antepfıstığı (*Pistacia vera* L. cv. "Atlı") Ağaçlarının Mikroçoğaltılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, s.142, Diyarbakır.
- Tilkat E, Onay A, Özen HÇ, 2008. Erkek Antepfıstığı Ağaçlarının (*Pistacia vera* L.) İn vitro Mikroçoğaltılması. Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Dergisi, 20 (1): 15-22.
- Tunalıoğlu R, Taşkaya B, 2003. Antep Fıstığı. TEAE BAKIŞ, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Nüsha 5, Ankara.
- Yavuz GG, 2011. Sert Kabuklu Meyveler/ Antep Fıstığı. TEPGE BAKIŞ, Tarımsal Ekonomi Ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Aralık 2011 / ISSN: 1303-8346 / Nüsha: 5, Ankara.
- Zheng Z, 2011. World Production and Trade of Pistachios: The Role of the U.S. and Factors Affecting the Export Demand of U.S. Pistachios. University of Kentucky Master's Theses. Paper 123. http://uknowledge.uky.edu/gradschool_theses/123 Erişim Tarihi: 8 Kasım 2014
- Zohary M, 1952. A monographical study of the genus *Pistacia*. Palestine Journal of Botany (Jerusalem) 5. 187- 228.